

เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจังหวัดชายแดนภาคใต้
จากวรรณกรรมไทยร่วมสมัย (พ.ศ.2516-2552)¹
Learning and Understanding Malay-Muslim People
in the Southern Border Provinces from Contemporary
Thai Literature (1973-2009)

พรพันธุ์ เขมคุณาศัย ²

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากนวนิยายและเรื่องสั้นไทยร่วมสมัย (พ.ศ.2516-2555) และเพื่อถอดบทเรียนจากประสบการณ์ของนักศึกษาในการวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาเกี่ยวกับชายแดนใต้ ในมุมมองคุณค่าความเป็นมนุษย์ มุมมองสันติสุข มุมมองขนัตริธรรม และมุมมองการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน ระเบียบวิธีการวิจัยใช้การวิจัยเอกสาร วิธีการวิเคราะห์ให้แนวสหวิทยาการร่วมกับการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบจากตัวบท ผลการศึกษานำไปสู่การเรียนรู้และเข้าใจตัวละครในฐานะภาพแทนของคนมลายูมุสลิม อาทิ การใช้หลักขนัตริธรรมในการอยู่ร่วมกับคนอื่นที่แตกต่างด้วยความเมตตา ความอดทน อดกลั่น การไม่แบ่งแยก กีดกัน การให้อภัย การไม่ใช้ความรุนแรงต่อธรรมชาติ ดำรงอยู่ร่วมแบบพึ่งพาอาศัย และคำนึงถึงคุณค่ามากกว่ามูลค่า แต่การยกคุณค่าของตนอยู่เหนือคุณค่าของผู้อื่นและปฏิบัติต่อกันอย่างมีอคติ นอกจากก่อให้เกิดความขัดแย้งแล้วยังทำลายความสงบสุขของคนที่เคยอยู่ร่วมกัน สำหรับการถอดบทเรียนช่วยให้นักศึกษาสามารถเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างตัวบทกับปรากฏการณ์ทางสังคม

¹ งานวิจัยเรื่องนี้ได้รับการสนับสนุนจากงบประมาณเงินแผ่นดินปี 2554 จากมหาวิทยาลัยทักษิณ

² ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร. ประจำสาขาวิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยทักษิณ จังหวัดสงขลา

มองปัญหาสังคมจากวรรณกรรมเป็นปัญหาร่วมของตนและการสร้างสำนึก
ความรับผิดชอบต่อสังคม รวมทั้งตระหนักว่า การกลับคืนสู่ชีวิตที่เป็นสุขในสังคม
ชายแดนใต้ ส่วนหนึ่งคือการเปิดใจกว้าง ยอมรับในคุณค่าและวิถีการดำรงอยู่ที่
แตกต่างของคน

คำสำคัญ: เรียนรู้และเข้าใจคนมลายุมุสลิม จังหวัดชายแดนภาคใต้
วรรณกรรมไทยร่วมสมัย

Abstract

This research aimed at studying and understanding the Malay-Muslims living in the southern border provinces from Thai contemporary novels and short stories (B.E. 2516-2555). This also included extracting the lessons learned from the students' experience based on the analysis of the short stories relating to southern border of Thailand. The analysis was related to the views on value of human being, peacefulness, toleration and learning to live together. The documentary research was employed as the research methodology. The multidisciplinary integration together with the study of the relationship of the content components of the literature was used to analyze the data. The result of the study leads to the learning and understanding of the characters as they were the representation of Malay-Muslims such as the use of toleration by those who make a living with others with patience, kindness, forgiveness and without discrimination. They live in a way that doesn't hurt the environment, and each member is mutually dependent on the others. The value is considered to be more important than price. Regarding people who do value themselves more than they value other people including treating each other unequally, with bias or favour, this would destroy foundations of living together in peace apart from leading to conflict. For the extraction of the

lessons learned from the students' experience, this would help them link the relationship between the content learned and the development of their social phenomena. They perceived the social problem from the literatures learned as one of their own problems which create social responsibility consciousness. This also included the realization of the return to the happy life in the southern border society. Part of the return to this happy life was on how people agree to have an open-minded view of value and ways of life of different people.

Keywords: Learning and Understanding Malay-Muslim People,
Southern Border Provinces, Contemporary Thai Literature

บทนำ

เกือบหนึ่งทศวรรษที่ปัญหาความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังคงดำรงอยู่ มีผู้ได้รับความเสียหายและได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวมากมาย ทั้งประชาชนทั่วไป เจ้าหน้าที่ของรัฐ ผู้ได้รับความเสียหายจากการกระทำของเจ้าหน้าที่รัฐ และถูกกระทำโดยผู้ก่อเหตุรุนแรง รวมจำนวนไม่น้อยกว่า 20,000 ราย (รวบรวมข้อมูลจากศูนย์อำนวยการบริหารจังหวัดชายแดนภาคใต้ และมูลนิธิศูนย์ทนายความมุสลิม เมื่อวันที่ 19, 21 ธันวาคม 2555) สถานการณ์ความไม่สงบถูกนำเสนอในรูปแบบต่างๆ ทั้งจากสื่อของรัฐและสื่ออื่นอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะข้อสมมติฐานเกี่ยวกับสาเหตุและผู้ก่อเหตุความรุนแรงมักพุ่งเป้าไปที่คนมลายูมุสลิม³ ซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ผู้วิจัยมีข้อสังเกตว่าข่าวที่นำเสนอนอกจากกำหนดทิศทางการรับรู้ของคน เป็นต้นว่า นำเสนอเกินจริง นำเสนอเรื่องที่ไม่ดีมากกว่าเรื่องที่ดี รูปแบบการนำเสนอยังมีผลต่ออารมณ์ความรู้สึก และทัศนคติของผู้รับสาร

³ คนมลายูมุสลิม หมายถึง กลุ่มชนที่นับถือศาสนาอิสลามในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งเป็นผู้สืบเชื้อสายหรือเผ่าพันธุ์มลายู (Malay culture) ใช้ภาษามลายูเป็นภาษาแม่และสื่อสารกันในชีวิตประจำวัน

การประกอบสร้างความจริงเพียงบางส่วนของข่าวและการเผยแพร่ข่าวออกไปในลักษณะข้างต้น ไม่เพียงส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ให้ดูโหดร้าย น่าสะพรึงกลัว เสมือนหนึ่งเป็นดินแดนอันป่าเถื่อน หากยังทำให้คนมลายูมุสลิมถูกมองด้วยสายตาแบบเดียวกัน ปრაภฏการณดังกล่าวส่งผลให้สื่อมวลชนไม่อาจดำรงสถานะของการเป็นพื้นที่สื่อสารสาระได้อีกต่อไป หากแต่กลายเป็นพื้นที่ในการสร้างความจริงเสมือนให้แก่สังคม (สรุปจากพิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล. 2550 : 145-146)

ความเคลือบแคลงของผู้คนที่ต่อสื่อสารณาดังกล่าว ทำให้บทบาทของวรรณกรรมถูกหยิบยกขึ้นมาเปรียบเทียบกับในฐานะภาพเสนอ (representation) ความจริงของชีวิตและสังคมที่เข้าไปทดแทนส่วนที่ขาดหายไปจากสื่อมวลชน ซึ่งสอดคล้องกันอย่างยิ่งกับความเห็นของ ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ (2551 : 221) ที่ว่า “การบอก ‘ความจริง’ ผ่านนิยายอาจทำให้การบอก ‘ความจริง’ เป็นไปได้ยิ่งกว่าจะใช้สื่อชนิดอื่นๆ ไม่ว่าจะเป็นงานวิชาการหรือข้อเขียนในหนังสือพิมพ์” หรือความเห็นของ ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร (2551 : 321) ที่ว่า “วรรณกรรมเป็นพื้นที่ที่สามารถพูดหรือคิดในสิ่งที่พูดหรือคิดไม่ได้” เช่นเดียวกับ ไชยยันต์ ไชยพร (2551 : 172) ที่มองว่า “ตัวบท-งานเขียน” (texts) มิได้ลดทอนประโยชน์หรือ “ความจริง” ในงานดังกล่าว แต่กลับเปิดให้เห็น “ความอุดมรุ่มรวย” ของ “ตัวบท-งานเขียน” ที่เราสามารถตีความนัยทางความหมายต่างๆ ได้มากขึ้นกว่าเดิม และสร้างความเข้าใจได้มากขึ้นกว่าเดิมด้วย” นอกจากนี้ กุสุมา รักษมณี (2548 : 153, 156) ได้เสนอว่า “วรรณกรรม...กระตุ้นให้เกิดการแลกเปลี่ยนข้อมูลและความคิด ทำให้เราพินิจโลกและชีวิตได้อย่างลุ่มลึกและด้วยใจที่เปิดกว้าง”

ภาพแทนความจริงที่ถูกนำเสนอผ่านวรรณกรรมทำให้เราไม่อาจปฏิเสธได้ว่า สิ่งที่คุ่มการเลือกและประกอบวัสดุของงานเขียนนั้น คือโลกทัศน์หรือวิธีคิดของผู้แต่งอันมีที่มาจากความรู้ ความเข้าใจในโลก ชีวิตและปัญหาของมนุษย์ (สรุปความจาก ดวงมน จิตรจำนงค์. 2542 : 44-45) วรรณกรรมจึงถูกประกอบสร้างขึ้นด้วยมิติที่หลากหลาย ทั้งมิติสังคม มิติประวัติศาสตร์ มิติวัฒนธรรม และมิติอื่นๆ (รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. 2554 : 18) วรรณกรรมไทยร่วมสมัยประเภทนวนิยายและเรื่องสั้นจึงไม่ได้เป็นเพียงเรื่องแต่ง (fiction) ที่ปราศจากความจริงทางสังคม

และนักเขียนไม่ได้มีบทบาทเป็นเพียงผู้สร้างสรรค์ผลงานทางวรรณศิลป์เท่านั้น หากยังทำหน้าที่บอกเล่า ตีแผ่ชีวิตและสังคมของมนุษย์อย่างถึงรากถึงโคน อาจกล่าวได้ว่า วรรณกรรมได้ข้ามกรอบข้อจำกัดของการเป็นเพียงเรื่องแต่งไปสู่ ภาพแสดงแทนของชีวิตและสังคมผ่านสายตาของตัวละครผู้เล่าเรื่อง

อย่างไรก็ตาม คุณค่าความเป็นมนุษย์ของคนที่เคยอยู่ร่วมกันใน สถานการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้ถูกกระทำให้ตกต่ำลงหรือ สูญหายไปผ่านความรุนแรงในรูปแบบต่างๆ ทำให้ผู้วิจัยหันมาตั้งคำถามกับตัว บทวรรณกรรมร่วมสมัยที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดน ภาคใต้ ทั้งในแง่การรับรู้ของประชาคมวรรณกรรมที่มีต่อนวนิยายและบทวิจารณ์ มาอย่างต่อเนื่องยาวนาน ความร่วมสมัยในเหตุการณ์ ความร่วมสมัยด้านแนวคิด ที่สอดคล้องกับประเด็นทางสังคมและจริยธรรม รวมถึงคุณค่าของตัวบทเอง (รินฤทัย สัจจพันธุ์. 2554 : 15-17 ; รินฤทัย สัจจพันธุ์. 2526 : 1 ; สุมาลี นิมนาน นุภาพ. 2528 : 4) ในฐานะภาพเสนอเรื่องราวและปัญหาในพื้นที่ซึ่งประกอบสร้าง ขึ้นจากประสบการณ์ ความรู้สึกนึกคิด และมุมมองที่หลากหลายของผู้เขียนที่อาจ หาไม่ได้จากมุมมองของรัฐและสื่อ เป็นภาพแทน “เสียง” ของคนธรรมดาสามัญ ที่ต่างออกไปจากเสียงของรัฐและเสียงของสื่อ และเป็นภาพแทน “เสียงอุทธรณ์” ถึงความไม่เป็นธรรมที่เกิดขึ้นจากความไม่เข้าใจของคนนอก นอกจากนั้น ยังเป็น พื้นที่การเรียนรู้เพื่อทำความเข้าใจคนมลายูมุสลิมซึ่งเป็นคนส่วนใหญ่ของพื้นที่นั้น แต่ถูกมองจากคนอื่นด้วยความไม่รู้ ทำให้มีโน้ตทัศน์ (concept) และมุมมองที่มี ต่อคนมลายูมุสลิมแบบเหมารวม (stereotyped) กลายเป็นเงื่อนไขหนึ่งที่บั่นทอน ความสงบสุขของคนบนแผ่นดินชายแดนใต้

ผู้วิจัยเล็งการวรรณกรรมไทยร่วมสมัยประเภทนวนิยายและเรื่องสั้น เป็นกรณีศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์การวิจัย 2 ประการคือ เพื่อเรียนรู้และเข้าใจ คนมลายูมุสลิมในจังหวัดชายแดนภาคใต้จากวรรณกรรมไทยร่วมสมัยประเภท นวนิยายและเรื่องสั้น (พ.ศ.2516- 2555) และเพื่อให้นักศึกษาถอดบทเรียนที่ได้ จากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบท จังหวัดชายแดนภาคใต้ ซึ่งการเชื่อมโยงการวิจัยสู่การเรียนการสอน นอกจากฝึก ให้นักศึกษาได้วิเคราะห์เรื่องสั้นในแนวสหวิทยาการแล้ว มิติวรรณกรรมยังเป็น

บทเรียนให้นักศึกษาได้เรียนรู้และทำความเข้าใจคนอื่นที่แตกต่างจากตน อีกทั้งการถกคบทเรียนยังนำไปสู่การยอมรับคุณค่าของกันและกัน การผสานความเข้าใจอันดีต่อกัน และการรื้อฟื้นความสัมพันธ์เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมในภูมิภาคชายแดนใต้

การปรับใช้แนวคิด/ทฤษฎีในการศึกษาวรรณกรรม

แนวคิด/ ทฤษฎีที่นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาครั้งนี้ประกอบด้วยแนวคิดสำคัญ 3 แนวคิด คือ แนวคิดชนิตธรรม แนวคิดสันติภาพ และแนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ ซึ่งผู้วิจัยได้ปรับใช้กับการศึกษาวรรณกรรม ดังนี้

แนวคิดชนิตธรรม การปรับใช้แนวคิดชนิตธรรมในการวิจัยนี้ เน้นไปที่ความหมายเชิงปฏิบัติการของชนิตธรรม เช่น ความคิดและการกระทำที่เป็นบวก ความเชื่อและความศรัทธาในหลักศาสนา ความรัก ความเมตตากรุณา ความอดทน อดกลั้น การรักษาสมดุลทางอารมณ์ในสภาวะแวดล้อมและบริบทต่างๆ การไม่แบ่งแยกก็ดกัน การอยู่ร่วมกันในสังคมที่แตกต่างอย่างสงบและสันติ เป็นต้น ความหมายเชิงปฏิบัติการเหล่านั้น สามารถวิเคราะห์ได้จากพฤติกรรม การกระทำ ความรู้สึกนึกคิด และมุมมองของตัวละคร ความสัมพันธ์และปฏิสัมพันธ์ระหว่างตัวละคร ตัวละครกับสังคมและรัฐ

แนวคิดสันติภาพ การปรับใช้แนวคิดสันติภาพในการศึกษาวรรณกรรม เน้นมุมมองสันติภาพในระดับปัจเจกหรือระดับตัวบุคคล โดยมีแง่มุมดังนี้ แง่มุมแรก มองสันติภาพผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับภาครัฐ และกระบวนการพัฒนาของภาครัฐที่ส่งผลให้เกิดความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความไม่เป็นธรรมต่างๆ ในสังคม แง่มุมที่สอง มองสันติภาพผ่านความสัมพันธ์ระหว่างตัวละครกับตัวละคร และตัวละครกับทรัพยากรธรรมชาติ และแง่มุมที่สาม มองการนิยามความหมายของสันติภาพในสามลักษณะคือ การให้ความหมายในเชิงคุณค่า การให้ความหมายในเชิงวัฒนธรรม และการให้ความหมายในเชิงค่านิยมและอุดมการณ์

สำหรับแนวคิดคุณค่าความเป็นมนุษย์ นำมาใช้เป็นแนวทางในการวิเคราะห์วรรณกรรมหลายประการ คือ ประการแรก มองสังคมว่ามีลักษณะ

แตกต่างกันหลายหลาย ซึ่งในความหลากหลายนั้น คน แต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ย่อมดำรงไว้ซึ่งอัตลักษณ์ของตน ด้วยเหตุนี้ เราต้องยอมรับว่าคุณค่าและรูปแบบชีวิตของคนที่อยู่ร่วมกันในสังคมดังกล่าวมีความแตกต่างกัน และความขัดแย้งระหว่างคุณค่าเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในสังคมที่มีความต่างต่างนั้น ประการที่สอง มองที่ตัวบุคคล โดยเฉพาะอย่างยิ่งคุณลักษณะอันพึงปรารถนาของคนที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้นั้น ต้องตระหนักถึงคุณค่าและศักดิ์ศรีของคนทุกคน อาทิ การเคารพคนอื่น การอดทนอดกลั้นต่อความแตกต่าง ความยุติธรรม ความเที่ยงธรรม ความเมตตา ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ ความสงบ ไม่ลำเอียง สามารถปรับตัวอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข ประการที่สาม มองที่พฤติกรรมของบุคคลอันพึงปฏิบัติต่อผู้อื่น อาทิ ไม่เลือกปฏิบัติต่อคนที่แตกต่างจากตน ไม่ปฏิบัติต่อคนอื่นอย่างมีอคติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่นทั้งความคิด คำพูดและการกระทำ ไม่อิจฉาริษยาผู้อื่น และประการที่สี่ การให้คุณค่าแก่ตนเอง และการดำรงไว้ซึ่งความเป็นคนดีหรือความเป็นผู้มีคุณธรรมตามหลักศาสนาที่ยึดถือ ซึ่งอาจแสดงหรือบ่งชี้ผ่านพฤติกรรมที่สามารถวัดได้จากการกระทำหรือบอกได้จากความรู้สึกของคน

ระเบียบวิธีการวิจัย

การศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีการวิจัยเอกสาร โดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และให้ข้อมูลเอกสารเป็นหลักในการวิเคราะห์ บทความวิจัยนี้นำเสนอกรณีศึกษาจากเรื่องสั้น จำนวน 2 เรื่อง และนวนิยาย จำนวน 1 เรื่อง คือเรื่องสั้นเรื่อง “ตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ” ของ วรภ วรรณ เรื่อง “ราคาของแผ่นดิน” ของ อนุสรณ์ มารสา และนวนิยายเรื่อง “รูสนี้” ของ มนต์รี ศรีรงค์

เกณฑ์การเลือกเรื่องสั้นและนวนิยายผู้วิจัยได้กำหนดไว้ดังนี้ เป็นนวนิยายและเรื่องสั้นที่ตีพิมพ์ในช่วง พ.ศ.2516-2555 นักเขียนเคยได้รับรางวัลจากการประกวดวรรณกรรมของสถาบันหรือองค์กรในระดับชาติ อาจเป็นนักเขียนมุสลิมหรือเป็นพุทธ มีทั้งที่เป็นคนใน (พื้นที่) เกิดและเติบโตอยู่ในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หรือนักเขียนที่เป็นคนนอก (พื้นที่) แต่สนใจปัญหาจังหวัดชายแดนภาคใต้ เข้ามาศึกษา ทำงานและสัมผัสกับปัญหาจริง นักเขียนเหล่านั้นได้รับรู้เรื่องราวในพื้นที่มากจนเกิดความรู้ความเข้าใจในวิถีมุสลิม และนำความรู้ ความเข้าใจ

ตลอดจนประสบการณ์มาประกอบสร้างเป็นภาพแทนความจริงในแง่มุมมองต่างๆ ในรูปแบบเรื่องสั้นหรือนวนิยาย ฉากของเรื่องใช้สถานที่ หรือเหตุการณ์ที่อยู่ใน บริบทของจังหวัดชายแดนภาคใต้ ตัวละครสำคัญในเรื่องมีทั้งตัวละครที่เป็นมุสลิม และเป็นพุทธ ทั้งนี้เพราะการเรียนรู้และทำความเข้าใจคนในแง่มุมมองต่างๆ ได้นั้น ต้องทำความเข้าใจภายใต้บริบทความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างตัวเขากับคนอื่นๆ รวมทั้งสภาพแวดล้อมต่างๆ ด้วย

วิธีการวิเคราะห์ห้วงสมณระหว่างวิธีการ 2 แนวคือ แนวสหวิทยาการ ซึ่งเป็นการนำแนวคิดชั้นดีธรรม แนวคิดสันติภาพ และแนวคิดคุณค่าความเป็น มนุษย์ มาใช้เป็นแนวทางทำความเข้าใจตัวบทของเรื่องเล่า โดยบูรณาการและ วิเคราะห์ร่วมกับการศึกษาความสัมพันธ์ขององค์ประกอบต่างๆ จากตัวบท ได้แก่ โครงเรื่อง แก่นเรื่อง ตัวละคร บทสนทนา มุมมองของเสียงเล่า เหตุการณ์ สถานที่ และเวลา รวมทั้งกลวิธีที่ใช้ในการเล่าเรื่อง

นอกจากนั้น ผู้วิจัยได้จัดกิจกรรมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การบรรยายวิธีการ วิเคราะห์วรรณกรรมแนวสหวิทยาการร่วมกับภาควิเคราะห์องค์ประกอบจากตัวบท ให้แก่กลุ่มนักศึกษาที่เรียนรายวิชาการวรรณกรรมวิเคราะห์ จำนวน 45 คน จัดประชุม ปฏิบัติการให้นักศึกษาได้ฝึกวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ใน บริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ รวมทั้งจัดกิจกรรมสานเสวนาให้นักศึกษาร่วมกัน ถอดบทเรียนเพื่อต่อยอดจากการวิเคราะห์เรื่องสั้นดังกล่าว

สำหรับการนำเสนอผลการวิจัยในบทความนี้แบ่งออกเป็น 2 ตอน คือ ตอนที่หนึ่ง เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจากเรื่องสั้นและนวนิยาย ซึ่งมี 3 ประเด็น คือ ประเด็นแรก ความรักและขันติธรรมของผู้หญิงมลายูมุสลิม... “ดีเดาะ อาเดะ ดีเดาะ : วิถีแห่งการให้” ประเด็นที่สอง สันติและความรุนแรงจากชีวิตและ มุมมองของตัวละครในเรื่องเล่าสมัยใหม่... “ราคาของแผ่นดิน: คุณค่าทางใจบน ผืนดินของพ่อ” และประเด็นที่สาม คุณค่าความเป็นมนุษย์และความขัดแย้ง ระหว่างคุณค่าบนแผ่นดินที่มีหลายอัตลักษณ์ ในนวนิยายไทยร่วมสมัย... “รูสนี้ : อดตีในหัวใจคน และตอนที่สอง ถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่อง สั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้ของนักศึกษา

เรียนรู้และเข้าใจคนมลายูมุสลิมจากเรื่องสั้นและนวนิยาย

1. ความรักและขนบธรรมเนียมของผู้หญิงมลายูมุสลิม...” ตีเตาะ อาเคะ ตีเตาะ : วิถีแห่งการให้”

ตีเตาะ อาเคะ ตีเตาะ (นอนเสียเถอะน้องนอน) เป็นหนึ่งในรวมเรื่องสั้นอุปลัการณ เขียนโดย วรภ วรภา คนต้นหยงโป อำเภอเมือง จังหวัดสตูล ตีเตาะ อาเคะ ตีเตาะ เข้ารอบ 5 เรื่องสุดท้าย รางวัล ม.ร.ว. คึกฤทธิ์ ปราโมช โดยนิตยสารสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ในปี พ.ศ.2544 วรภ วรภา ได้รับรางวัลวรรณกรรมหลายรางวัล อาทิ รางวัลช่อการะเกดในปี พ.ศ. 2535 รางวัลเรื่องสั้นดีเด่นประจำปี 2536 ของสมาคมภาษาและหนังสือแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์

เรื่องสั้นเรื่อง “ตีเตาะ อาเคะ ตีเตาะ” เผยภาพชีวิตที่เรียบง่ายและสุขสงบของผู้หญิงชาวมลายูมุสลิมนาม “มะซีเตาะ” ผ่านสายตาอันเคลือบเคลงและเต็มไปด้วยอคติของ “ผม” ตัวละครหลักซึ่งเป็นคนพุทธและผูกขาดการเล่าเรื่องตั้งแต่ต้นเรื่องจนท้ายเรื่อง

แก่นเรื่อง นำเสนอความรู้สึกในใจที่ขัดแย้งจากมุมมองของ “ผม” ผู้เล่าเรื่อง ในประเด็นความแตกต่างทางศาสนา ความแตกต่างในการดำเนินชีวิต ความเชื่อและความศรัทธา ภาษาและเผ่าพันธุ์ “ผม” คือภาพตัวแทนของคนที่ยึดเอาตัวเองเป็นศูนย์กลาง และมองคนอื่นที่ไม่เหมือนกับตนด้วยความหวาดระแวงไม่ไว้วางใจ อีกทั้งพยายามยกเหตุผล “ความไม่เหมือนกัน” มาเป็นเส้นแบ่งความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่กำแพงความเดียดฉันท์อันแน่นหนาของ “ผม” ที่สร้างขึ้นฝ่ายเดียวได้ทะลายลงอย่างไม่รู้ตัว เมื่อหัวใจสัมผัสได้ถึงความรัก ความห่วงใย และความเอื้ออาทรของคนี่ “ผม” เคยมองเห็นแต่ความแตกต่าง

เรื่องเล่า “ตีเตาะ อาเคะ ตีเตาะ” อาศัยช่องว่างความแตกต่างทางศาสนา ประกอบสร้างขึ้นเป็นโครงเรื่อง ระหว่างชีวิตที่เดินทางมานานจนใกล้จะถึงฝั่งของผู้หญิงชาวมลายูมุสลิมที่มีภรรยาชาวมุสลิม กับชีวิตที่ยังต้องเดินทางอีกยาวไกลของครอบครัวครุหนุ่มครุสาวคนพุทธและลูกเล็กอีกหนึ่งคน บนเกาะเล็กๆ แห่งหนึ่ง ความจำเป็นในอาชีพทำให้ครุสาวผู้เป็นแม่จำต้องฝากลูกน้อยไว้กับหญิงชาวมลายูมุสลิมข้างบ้าน ในช่วงที่ต้องออกไปทำงานหรือทำธุระนอกบ้าน ในขณะที่ครุหนุ่มผู้เป็นพ่อกลับรู้สึกไม่ยินดีที่ลูกของตนถูกเลี้ยงดูและกล่อมเกลามาโดยคนต่างศาสนา

เพราะหวังเกรงว่าลูกจะเติบโตในวิถีที่แตกต่างไปจากเผ่าพันธุ์ของตน ถึงแม้ว่า “ผม” จะไม่เต็มใจแต่ต้องจำยอมอย่างอิหลักอิเหลื่อให้ภรรยาพาลูกไปฝากเลี้ยง เนื่องจากทั้งคู่ไม่สามารถดูแลลูกด้วยตนเองหรือพาลูกไปเลี้ยงดูในที่ทำงานได้

กลวิธีการเล่าเรื่องสอดแทรกความคิดเห็นในลักษณะเปรียบเทียบ วิถีความเชื่อที่แตกต่าง ควบคู่กับความรู้สึกหวาดวิตก ไม่ชอบใจ ความรู้สึกที่ขัดแย้ง ร้อนรน ทรมานทรมานนี้ ถูกเล่าผ่านความรู้สึกนึกคิดของครุหนุ่ม สลับกับการเล่าผ่านบทสนทนา เสียงโต้ตอบ รวมทั้งพฤติกรรมประจำวันของตัวละคร

เสียงเล่านั้นแสดงความคิดของ “ผม” ที่แบ่งแยก “ความเป็นเขา” กับ “ความเป็นเรา” อย่างชัดเจน เช่น ภาษาในเพลงกล่อมเด็กที่ไม่เหมือนกัน ระหว่างคนพุทธและคนมุสลิมกลายเป็นชวนให้ “ผม” ชวนข้องหมองใจได้ทุกวัน “ทุกครั้งที่ได้ยินบทกล่อมเด็กจากนาง-เสียงเพลงที่ผมฟังคล้ายบทสวดจากแม่มด ร้ายซึ่งร่ำสาธยายไสยดำเย้ยหยันความอัปจนไร้หนทางป้องกัน ผมจึงขุ่นใจ” (วรรก วรรกา. 2548: 102)

การที่ใครคนหนึ่งใฝ่ใจยอมรับความแตกต่างทางศาสนา ระหว่าง “พุทธ” และ “มุสลิม” ในขณะที่อีกคนหนึ่งปิดกั้นใจตนเองจากผู้อื่น จึงเป็นสาเหตุนำไปสู่การโต้แย้ง “ผม” มักจะค่อนข้างขอดกรรยาอยู่เป็นประจำ เนื่องจาก “ผม” ไม่เห็นด้วยที่จะให้ลูกเรียนรู้ภาษามลายูถิ่น ในขณะที่ขวัญแก้ว ผู้เป็นภรรยา กลับเห็นว่าเป็นโอกาสดีที่ลูกจะได้รู้ภาษาอื่นเพิ่มขึ้นและมีเพื่อนมากขึ้น “พี่กลัวไปเอง น้องไม่เห็นแก่จะชักจูงปลุกฝังอะไรเลยนี่ การหัดพูดก็แค่ถ่ายทอด วิถีชีวิตพื้นบ้านส่วนหนึ่งเท่านั้น ดีเสียอีกถ้าเรายังต้องอยู่ที่นั่นอีกนานๆ ลูกจะได้พูดคุยกับเด็กคนอื่นได้รู้เรื่อง” (วรรก วรรกา. 2548: 113)

“ผม” ชีตกรอบชีวิตในแต่ละวันที่อาศัยอยู่บนเกาะแห่งนั้นให้กับตนเอง เพียงเพราะ “ถิ่นเดิมของผมคือตำบลบ้านขาว อำเภอรอนันต์...แวดล้อมของเรา เป็นวิถีพุทธะ เราเติบโตมาด้วยความเชื่อมั่นว่า ผู้ตั้ง ผู้รู้แจ้งจึงจะมองเห็นธรรม พระพุทธองค์ทรงสั่งสอนมิให้เรา ‘เชื่อตาม’ แม้แต่คำสอนของพระองค์ หากแต่ให้เราพิสูจน์ด้วยการกระทำในสัจจะวิถีนั่น” (วรรก วรรกา. 2548: 105) “ผม” จึงแทบจะไม่สื่อสาร หรือมีปฏิสัมพันธ์กับหญิง-ชายชราสามีมรกรรมมลายูมุสลิม ผู้รับเลี้ยงลูกของตนเลย ความไม่เหมือนกัน “แกเป็นมุสลิม แกไม่เหมือนเรา”

(วรรณ วรรณภา, 2548: 107) กลายเป็นเกราะบังใจให้ “ผม” เกิดการต่อต้านอย่าง ไม่ลดละ ทั้งความคิดเห็น พฤติกรรม การประชดประชัน ตลอดจนการหาเหตุผล ต่างๆ นานามาอธิบาย นอกจากนั้น “ผม” ยัง ยกเอาปัญหาชายแดนภาคใต้มา เป็นข้ออ้างในการย้ายตัวเองและครอบครัวออกไปจากพื้นที่เพราะ “จะได้กลับไป อยู่ในพื้นที่ที่เหมาะสมกับเราอยู่ในสภาพการณ์ซึ่งควรจะเป็นตามชาติพันธุ์บรรพชน และวิถีดำรงของเรา” (วรรณ วรรณภา, 2548 : 113)

ในขณะที่วิถีประจำวันของหญิงชราแม้แต่ความสงบเย็น ดังคำพูดของ ขวัญแก้วจากบทสนทนาที่สอดแทรกกระหว่างการเล่าเรื่องของ “ผม” ตอนหนึ่ง ว่า “ด้านนิสัยใจคอ เท่าที่ดู แกก็เป็นคนเจียบๆ สุขุม ไม่เคยเห็นท่าที่ก้าวร้าวเลย น่าจะไว้ใจให้เลี้ยงลูกเราได้” เธอพูดและสรุปเอาเอง (วรรณ วรรณภา, 2548 : 103)

หรือน้ำเสียงท่องบทปฏิญาณของหญิงชราที่เปล่งออกมาอย่างอ่อน ละมุนเพื่อกล่อมเด็กให้หลับสบาย บ่งบอกให้ทราบว่ายหญิงชราองข้ามความ แตกต่างและดำเนินชีวิตอยู่ในวิถีศรัทธาตามหลักศาสนาของตนอย่างมั่นคง แม้ “ผม” สามารถรับรู้ได้ แต่ใจยังปฏิเสธอย่างแข็งขันที่จะยอมรับการดำรงอยู่ ร่วมกันกับคนอื่นที่มีความเชื่อไม่เหมือนกันกับตน ดังคำบรรยายผ่านมโนภาพ ของ “ผม” ว่า

สายตาของนางจะทอดมองร่างน้อยที่หลับซุกในอ้อมอุ้งผ้าป่าเต๊ะด้วย แววอ่อนโยนรักใคร่ น้ำเสียงที่กล่อมบทลาลิลาส...แม้จะสิ้นเครื่องตามวัยหากยัง คงเปี่ยมด้วยรู้สึกเชื่อมั่นต่อพระผู้เป็นเอกองค์ศรัทธา พระผู้เปี่ยมปธานี้แก่มวล มนุษย์-ตามความเชื่อของนาง

... แต่นั่นไม่ใช่วิถีชีวิตของผมและภรรยาเลย...-ลูกชายชาวพุทธผู้ เคารพวิถีดำรงชีวิตด้วย เหตุผลมิใช่วิถีความเชื่อต่อพระเจ้าไว้รูปองค์เช่นนั้น” (วรรณ วรรณภา, 2548. : 101)

แม้ “ผม” มีท่าทีวางเฉย เจียบ และไม่ค่อยจะยิ้มแ้มจนดูเหมือน หมางเมิน แต่หญิงและชายชรามุสลิม ยังคงรับเลี้ยงดูแลลูกน้อยของ “ผม” ด้วย ความรัก เอาใจใส่ และเมตตาอย่างสม่ำเสมอ โต๊ะชาย (ชายชรามุสลิม) กับเด็กน้อยที่ต่างวัยกันลิบลับ เป็นเพื่อนเล่นของกันและกันอย่างไม่รู้เบื่อ ดังคำ บรรยายของ “ผม” ว่า

เสียงเล็กแหลมใสของลูกน้อยประสานกับเสียงหุ่มีเครือของชายชรา
ดังก้องขานบ้านหลังนั้น ผมเหลียวไปมองเห็นชายชรากำลังคลานไปรอบๆ ขานบ้าน
โดยมีลูกน้อยของผมพุงเกาะอยู่บนหลังชายชราออกคลานไปช้าๆ แล้วหยุดเป็นที่
เกาะโยกตัวขึ้นลงให้ลูกน้อยหวาดเสียวส่งเสียงกรีดหวีดร้องพร้อมกับบอกว่า
“เรือโตกกิน..เรือโตกกิน..” เสียงเหนือๆ เจือเสียงหัวเราะออกคำว่า ‘ถูกคลื่น’
แปร่งเพี้ยน หากพยายามสื่อภาษาให้ลูกน้อยรับรู้ ยามนั้นลูกน้อยจะกอดรัดแก
ไวแน่น ส่งเสียงหัวเราะใสสลับเสียงอ้อแอ้ๆ ไม่หยุดปาก (วรรณภา. 2548 : 110)

เมื่อเรื่องเล่าดำเนินมาถึงตอนสำคัญ “ลูก” ของ “ผม” มีอาการไม่สบาย
มาก หมอวินิจฉัยว่าอาจป่วยเป็นไข้เลือดออก ในช่วงวิกฤตของพ่อแม่วัยหนุ่มสาว
หญิงชราและชายชราเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของครอบครัว ร่วมดูแลช่วยเหลือ เป็นธุระ
ชายชรารับหน้าที่ติดต่อหาเรือเพื่อพาลูกของ “ผม” ข้ามฝากไปหาหมอในตลาด
“ป๊ะวา...จาหารวัชะล้า...มายตองทาน้ำขึ้น...เรารุนไป...” (วรรณภา. 2548 : 115)
ส่วนหญิงชราเป็นที่พึ่งทางใจ “แกนั่งเย็นขานสองฝ่ามือแบหงาย ข้อศอกงอ
แนบลำตัว พรึมตาสงบ ดวงหน้าดูละมุนอ่อนโยน ผมรู้ดีว่านั่นคือท่วงท่าที่เพียร
ขอพรจากเอกองค์ศรัทธา และผมยินเสียงสั่นเครือท่องอ่านดูอาแว่วจากปากแก”
(วรรณภา. 2548 : 116)

เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นจุดพลิกผันสำคัญ ที่ทำให้ตัวละครผู้เล่าเรื่องเกิด
การเปลี่ยนแปลงความคิด ความรู้สึก และทรงชนะในการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่น
นั่นคือการเกิด “สำนึกอีกด้านของความเป็นคน” (วรรณภา. 2548 : 113) ซึ่ง “ผม”
ไม่เคยมองเห็นหรือให้คุณค่ามาก่อน การได้รับความอุ่นใจและความเอื้ออาทรจาก
หญิงชราและชายชราเพื่อนบ้านต่างศาสนา ทำให้ความคิดยึดติดตัวตน (self) และ
เส้นแบ่งอันหนาที่บังกั้นระหว่าง “ผม” กับ หญิงชราและชายชรามลายูมุสลิมได้
เลือนหายไปจากใจโดยไม่รู้ตัว

“มะซีเตาะ” ตัวละครมลายูมุสลิมจากเรื่องสั้นเรื่อง “ตีเตาะ อาเตะ
ตีเตาะ” เป็นตัวอย่างของหญิงชราผู้มีหัวใจก้าวข้ามเส้นแบ่งที่แยกคนออกจาก
คน ก้าวข้ามความแตกต่างทางศาสนาและชาติพันธุ์ ดำรงชีวิตบนพื้นฐานของ
ความศรัทธาและขันติธรรม เช่น ยามประสบกับเรื่องทุกข์ร้อนใจ “มะซีเตาะ” เผชิญ
ปัญหาด้วยสติและความสงบนิ่ง ดังอภิปิริยาตอนหนึ่งของนาง “หญิงชราทั้ง

ตรงข้ามกับเธอ, หันหน้ามาทางหัวเรือ ฝ่ามือประสานบนดัก” (วรก วรภา. 2548: 119) กล่าวได้ว่า ความรัก ความเมตตา ความปรารถนาให้ผู้อื่นพ้นทุกข์ และการไม่แบ่งแยกก็ตกกัน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของขันติธรรม ได้เพาะพันธุ์และแบ่งบานขึ้นจากความศรัทธาที่มีต่อพระผู้เป็นเจ้า และแผ่ขยายความศรัทธานั้นไปสู่คนอื่นๆ แม้คนๆ นั้นจะมีตัวตนที่แตกต่างจากเรา ความศรัทธากับการเป็นผู้ให้จึงมักอยู่คู่กันเสมอ และยังช่วยนำพามนุษย์สู่ความเป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์

2. สันติและความรุนแรงจากชีวิตและมุมมองของตัวละครในเรื่องเล่าสมัยใหม่... “ราคาของแผ่นดิน: คุณค่าทางใจบนผืนดินของพ่อของพ่อ”

ราคาของแผ่นดิน ของอนุสรณ์ มาราสา เป็นเรื่องสั้นที่ได้รับรางวัลชมเชยวรรณกรรมการเมืองรางวัลพานแว่นฟ้า ประจำปี 2547 จัดโดยรัฐสภาและสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย

โครงเรื่อง ราคาของแผ่นดิน เริ่มต้นด้วยการเปิดปมความสัมพันธ์เชิงอำนาจระหว่างนักการเมืองท้องถิ่นมุสลิมซึ่งรู้ว่าจะมีโครงการตัดถนนผ่านหมู่บ้านกับชาวบ้านมุสลิมที่เข้าไปไม่ถึงข้อมูลข่าวสารของรัฐ การเข้าถึงข้อมูลก่อนชาวบ้านกลายเป็นช่องทางให้นักการเมืองท้องถิ่นแสวงหาผลประโยชน์บนความไม่รู้ของคนอื่น ดังกรณี เจ๊ะมะนาเซ อาแว ซึ่งเป็นสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล ได้ติดต่อขอซื้อที่ดินจาก ปะเงาะปือราเฮง โต๊ะอิหม่ามประจำมัสยิดในหมู่บ้าน การเจรจาซื้อที่ดินเริ่มจากการตั้งราคาโดยผู้ซื้อจำนวนแปดแสนบาท จากนั้นค่อยขยับขึ้นไปเป็นล้านกว่าบาท ก่อนจะย้อนกลับมาให้เจ้าของที่ดินตั้งราคาเอง วิธีการเหล่านี้เป็นการหวานล่อมเพื่อจูงใจให้ปะเงาะปือราเฮงขายที่ดิน การตัดสินใจขายหรือไม่ขายของปะเงาะปือราเฮง คือเงื่อนไขสำคัญของเรื่องเล่านี้ แต่สุดท้าย เขาตัดสินใจไม่ขายที่ดินของตนเอง ไม่ใช่เพราะราคาของที่ดินมากหรือน้อย/ถูกหรือแพง แต่เป็นเพราะปะเงาะปือราเฮงให้ความหมายที่ดินของเขาในเชิงคุณค่าไม่ใช่มูลค่า

แก่นเรื่องราคาของแผ่นดินให้มุมมองอย่างน้อยสองประการคือ ประการแรก อำนาจของข้อมูลข่าวสาร ที่ชี้ให้เห็นโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารของคนไม่เท่าเทียมกัน ซึ่งนำไปสู่การเอารัดเอาเปรียบกันระหว่างคนในชุมชนท้องถิ่นและส่งผลให้เกิดความไม่ยุติธรรมในสังคม ประการที่สอง สิ่งของบางอย่างมีคุณค่าทางใจและไม่อาจวัดเป็นมูลค่าได้

กลวิธีการเล่าเรื่องอาศัยเสียงเล่าที่ไม่ปรากฏตัวตนเป็นผู้เล่าเรื่อง ทำให้ผู้อ่านรับรู้เรื่องราวและปรากฏการณ์บางอย่างที่เกิดขึ้นในชายแดนใต้ทั้งในระดับปัจเจกและในระดับชุมชน ผ่านปะเงาะปือราเฮงซึ่งเป็นตัวละครสำคัญ สารัตถะของเรื่องเน้น 2 ประเด็นหลัก คือ ประเด็นที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชนเดียวกันหลังจากโครงการพัฒนาต่างๆ ของรัฐเข้าสู่หมู่บ้าน และประเด็นที่สอง การรุกรานวิถีมุสลิมในแผ่นดินเกิดท่ามกลางสถานการณ์ความไม่สงบและการรุกรานข้อพิพาทที่ดินจากนักการเมืองท้องถิ่นเพื่อเก็งกำไร

ประเด็นที่หนึ่ง ความสัมพันธ์ที่เปลี่ยนแปลงไปของคนในชุมชน ซึ่งเห็นได้อย่างชัดเจนเมื่อโครงการพัฒนาของรัฐลงสู่หมู่บ้านชนบท เช่น การตัดถนนผ่านหมู่บ้าน ทำให้นักการเมืองท้องถิ่นซึ่งรู้ข้อมูลข่าวสารก่อนชาวบ้าน พยายามขอซื้อที่ดินจากปะเงาะปือราเฮง เพราะแถบนั้นจะมีถนนตัดผ่านทำให้ราคาที่ดินสูงขึ้น นอกจากความไม่เท่าเทียมกันในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารแล้ว สถานการณ์ความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ยังเป็นปัจจัยทำให้ชาวบ้านมีชีวิตที่ไม่สงบสุข อย่างไรก็ตาม แม้เหตุการณ์ความรุนแรงเกิดขึ้นเป็นรายวันและทำให้ปะเงาะปือราเฮงรู้สึกหวั่นไหว แต่ยังไม่มีความหนักแน่นเพียงพอให้เขาตัดสินใจขายที่ดินซึ่งเป็นมรดกตกทอดมาแต่คนรุ่นพ่อของพ่อ

ประเด็นที่สอง การรุกรานวิถีมุสลิมในแผ่นดินเกิด เรื่องเล่านี้ชี้ให้เห็นวิถีมุสลิมที่ดำรงอยู่อย่างสันติสุขผ่านความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติและระหว่างปะเงาะปือราเฮงกับต้นไม้ในสวนของเขา อันเป็นผลจากแรงกายและแรงใจที่ปะเงาะปือราเฮงทุ่มเทลงไปวันแล้ววันเล่า ทำให้เขาไม่อาจตัดใจตัดสาวนายางและสวนผลไม้บนแผ่นดินของพ่อของพ่อออกมาเป็นตัวเงินได้ ในขณะเดียวกันปะเงาะปือราเฮงรู้สึกสำนึกถึงบุญคุณของคนรุ่นก่อนที่ก่อร่างสร้างตัวและฝังกายอยู่ในแผ่นดินนี้ เขาจึงมีความผูกพันกับผืนดินที่สืบทอดมาแต่บรรพบุรุษ ดังเสียงเล่าผ่านความรู้สึกนึกคิดของปะเงาะปือราเฮงตอนหนึ่งว่า

แผ่นดินแห่งนี้เคยเป็นที่อยู่ของพวกเขา เคยต่อสู้และอาศัยมาตั้งแต่อดีตกาล มันเป็นผืนแผ่นดินของเขา และลูกหลานในวันนี้ได้อาศัย น้ำเสียงกำชับให้ลูกหลานช่วยรักษา ดังก้องกลบอยู่ทั่วหุบเขา ทุกคนทราบดี ไปไม่ทุกใบทราบดี และพระองค์อัลเลาะห์ทราบดียิ่งกว่า... มองเลยรั้วออกไปก็จะเห็นไกลถึงกุโบร์

ของหมู่บ้าน เห็นบรรดาญาติมิตร และบิดาผู้ล่วงลับนอนสงบอยู่ตรงนั้น... มันเป็นแผ่นดินเกิดของเรา เป็นของปะของปะของเรา... และหวังให้รุ่นลูกหลานช่วยกันให้ปกปักรักษาให้คงอยู่ต่อไป...หากเราคิดอย่างนี้ ราคาของแผ่นดินนั้นไม่มีหรอก...มันมีค่าเกินไปที่เราจะกำหนดราคาค่าคงมัดให้กับมันได้ (อนุสรณ์ มาราสา. 2548 : 164, 166, 169-170)

เรื่องสั้นเรื่องราคาของแผ่นดิน ช่วยให้เราได้เรียนรู้คนมลายูมุสลิมใน 2 ประเด็น คือ ประเด็นที่หนึ่ง การให้ความหมายของแผ่นดินและทรัพยากรธรรมชาติในเชิงคุณค่า และประเด็นที่สอง วิธีการดำรงชีวิตอย่างสงบสุขบนแผ่นดินเกิด ดังเช่น การให้ความหมายของแผ่นดินและทรัพยากรธรรมชาติในเชิงคุณค่า ทำให้ปะเงาะปือราเฮง เลือกที่จะอยู่บนแผ่นดินที่คนรุ่นก่อนได้วางรากฐานเอาไว้ให้คนรุ่นหลังได้สืบสานต่อ ทั้งวิถีมุสลิม วิธีการทำมาหากิน และการดำรงอยู่ร่วมกับทรัพยากรธรรมชาติ สันติภาพในความหมายของปะเงาะปือราเฮง คือ การได้มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข ร่วมกับอยู่กับลูกหลาน เครือญาติและมิตรสหายบนแผ่นดินของบรรพบุรุษ

3. คุณค่าความเป็นมนุษย์และความขัดแย้งระหว่างคุณค่าบนแผ่นดินที่มีหลายอัตลักษณ์ ใน นวนิยายไทยร่วมสมัย... “รูสนี : อดีตในหัวใจคน”

นวนิยายไทยร่วมสมัย เรื่อง “รูสนี” ของมนตรี ศรียงค์ เป็น 1 ใน 15 เรื่อง ที่ผ่านรอบแรก นวนิยายซีไรต์ ปี พ.ศ.2555 ตัวบทนวนิยาย เรื่อง “รูสนี” ของมนตรี ศรียงค์ เป็นภาพแทนการต่อสู้ ขั้วเคียวระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ ท่ามกลางความขัดแย้งและความรุนแรงทั้งทางอารมณ์ ความรู้สึก และการกระทำ นวนิยายเรื่อง “รูสนี” ผูกร้อยกันด้วยโครงเรื่องย่อย 4 โครงเรื่อง คือ

โครงเรื่องหนึ่ง เปิดเรื่องด้วยเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องผ่านความทรงจำของของผู้ใหญ่ในหมู่บ้านแคและเกี่ยวกับคนหนุ่มที่เคยขึ้นไปบนยอดเขา ‘บูโด’ เรื่องเล่านี้เป็นหนึ่งในตำนานของบ้านแคและ อำเภอบาเจาะ จังหวัดนราธิวาส ‘บูโด’ จึงมีความหมายหลายนัยตามการรับรู้ของคน

นัยแรก ความหมายของผู้เป็นตำนานที่มองว่า ‘บูโด’ เป็นสถานที่ที่พวกเขาเคยขึ้นไปเพื่อต่อสู้เรียกร้องความเป็นธรรมนั้น คงเหลือเพียงความทรงจำที่

ผ่านไปแล้ว นัยที่สอง ความหมายของชาวบ้านในหมู่บ้านที่เชื่อว่า ‘บูโด’ ยังคงมีชีวิต คนที่ขึ้นไปบนนั้นมีเป้าหมายเพื่อแบ่งแยกดินแดน และเป็นพื้นที่ที่รัฐยังเอื้อมมือ (อำนาจ) ไปไม่ถึง นัยที่สาม ความหมายของเด็กหนุ่มบ้านแคและ นาม ‘ยะยาห์’ ภาพของ ‘บูโด’ ในสายตาของยะยาห์คือดินแดนอิสระ สุขสงบและงดงาม นัยที่สี่ ความหมายของเด็กหญิงบ้านแคและนาม ‘รุสนี’ ที่มองภาพ ‘บูโด’ ใน 2 ด้านคือ ด้านแรก ‘บูโด’ เป็นสถานที่น่าสงสัย และน่าหวาดหวั่นในเวลาเดียวกัน ‘รุสนี’ รู้สึกว่า ‘บูโด’ น่ากลัวเพราะเชื่อว่ามีการกำลังแบ่งแยกดินแดนอยู่บนนั้น แต่ในอีกด้านหนึ่งยังมีในภาพความสวยงามอยู่ในใจตามคำบอกเล่าของยะยาห์ และนัยที่ทำให้ความหมายของเจ้าหน้าที่รัฐที่มองว่า ‘บูโด’ เป็นดินแดนของผู้เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ คนที่ขึ้นไปบนนั้นจะถูกเหมารวมว่าเป็นโจรก่อการร้าย ‘บูโด’ จึงกลายเป็นสัญลักษณ์ของความลึกลับน่ากลัวและเป็นทั้งความหวังในเวลาเดียวกัน

การให้ความหมาย ‘บูโด’ ที่แตกต่างกันของคนแต่ละกลุ่มเมื่อเชื่อมโยงกับเหตุร้ายต่างๆ ที่เกิดขึ้นอย่างลับๆ ในหมู่บ้านแคและ ที่ต่างคนต่างไม่รู้แน่ชัดว่า ‘เป็นใคร’ หรือ ‘ใครเป็นคนทำ’ ส่งผลให้หมู่บ้านมุสลิมที่เคยสงบสุขกลายเป็นหมู่บ้านที่ผู้คนอยู่ร่วมกันด้วยความหวาดกลัว มีการกล่าวโทษ การจ้องจับผิดกัน และกัน ในขณะที่ เจ้าหน้าที่ของรัฐก็มองชาวบ้านด้วยความหวาดระแวงเช่นกัน เพราะเมื่อมีเหตุร้ายแรงเกิดขึ้นเจ้าหน้าที่มักพุ่งเป้าไปที่กลุ่มวัยรุ่นในหมู่บ้าน จนชาวบ้านโดยเฉพาะคนหนุ่มในหมู่บ้านทนถูกรังแกไม่ไหว ชวนกันหนีขึ้นบน ‘บูโด’ จนเป็นเหตุให้ถูกกล่าวหาจากเจ้าหน้าที่ของรัฐว่า แคและเป็นหมู่บ้านที่เป็นภัยต่อความมั่นคงของชาติ แคและจึงถูกเผาทำลายจนย่อยยับเสมือนหนึ่งไม่เคยมีหมู่บ้านแห่งนี้อยู่ในแผนที่ประเทศไทยมาก่อน

โครงเรื่องสอง ผู้เล่าเรื่องเรียงร้อยชีวิตของตัวละครที่ประสบภัยจากสถานการณ์ความไม่สงบในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และไปเริ่มต้นชีวิตใหม่ในที่แห่งใหม่

เสียงเล่าตัดภาพจากหมู่บ้านแคและ มานำเสนอภาพของตัวละครอีกคนหนึ่งชื่อ ‘ซูไฮมิง’ ที่ต้องพลัดบ้านพลัดเมืองจากยะลา มาอาศัยอยู่กับนายชายที่ในเมืองหาดใหญ่ เพื่อหนีจากกลุ่มวัยรุ่นที่ชักชวนให้เข้าร่วมขบวนการก่อการร้าย พ่อแม่ของ ‘ซูไฮมิง’ เข้าขัดขวาง จากนั้นไม่กี่วันทั้งคู่ถูกยิงตายในบ้านของตนเอง

ชีวิตของ ‘ชูโฮมิง’ ในโรงเรียนแห่งใหม่ไม่ค่อยมีความสุขนัก เนื่องจาก ‘ชูโฮมิง’ เป็นเด็กขี้อายที่ถูกล้อเลียนจากนักเรียนชายร่วมชั้นเรียน และการที่เป็นเด็กมาจากสามจังหวัดชายแดนภาคใต้ ทำให้ ‘ชูโฮมิง’ เรียนช้ากว่าคนอื่น แต่เขาได้รับมิตรภาพจาก ‘ลุงแป้ง’ เพื่อนนักเรียนหญิงที่เรียนอยู่ห้องเดียวกันช่วยทบทวนบทเรียนให้ จนถูกชมเชยจากนักเรียนชายที่ชอบ ‘ลุงแป้ง’ ทำให้ ‘ชูโฮมิง’ จำต้องปฏิเสธการช่วยเหลือจากเด็กสาว เขาหันไปใช้เวลาหลังเลิกเรียนและวันเสาร์อาทิตย์ทำงานรับจ้างในร้านขายของชำเพื่อแบ่งเบาภาระของน้าชาย จนกระทั่งปิดภาคเรียน ‘ชูโฮมิง’ จึงลาออกจากโรงเรียน

เสียงเล่าตดกลับไปที่หมู่บ้านแคะและ ‘ไฟซอล’ ตัวละครอีกคนหนึ่งทราบข่าวว่าบ้านแคะและ ถูกเผา เขารีบเดินทางกลับไปบ้านเกิดและรับ ‘รุสนี’ ซึ่งเป็นญาติใกล้ชิดทางสายเลือดมาอยู่ด้วยกันที่หาดใหญ่ ชีวิตของ ‘รุสนี’ เริ่มต้นใหม่อีกครั้งกับครอบครัว ‘ไฟซอล’ เมียของ ‘ไฟซอล’ ชื่อ ‘กูนิง’ และมีลูกชายวัยไล่เลี่ยกับ ‘รุสนี’ ชื่อ ‘อดุลย์’ ซึ่งมีนิสัยชอบเที่ยวเตร่และไม่สนใจการเรียน ‘อดุลย์’ รับรู้ข่าวความรุนแรงในสามจังหวัดชายแดนภาคใต้และความเห็นในทำนองอาชญากรรมต่อคนเชื้อสายมลายู ซึ่งสร้างความเจ็บแค้นแก่ ‘อดุลย์’ อย่างมาก จนเป็นเหตุจูงใจให้ ‘อดุลย์’ เข้าร่วมขบวนการก่อการร้ายในเวลาต่อมา ส่วน ‘ชูโฮมิง’ ได้พบกับ ‘รุสนี’ ซึ่งไปช่วย ‘กูนิง’ ขายไก่ในตลาดและมีความรู้สึกที่ดีต่อเด็กสาว

โครงเรื่องสาม เสียงเล่าเปิดปมความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งระหว่าง ‘อดุลย์’ กับ ‘ชูโฮมิง’ เด็กหนุ่มทั้งสองคนต่างหลงรัก ‘รุสนี’ แต่แสดงออกต่อผู้หญิงที่ตนรักแตกต่างกัน พฤติกรรม ‘ความรัก’ ของ ‘อดุลย์’ ทั้งก้าวร้าว ปาเถื่อนและรุนแรง เนื่องจากเลียนแบบเกมออนไลน์ที่มุ่งแข่งฆ่ากันอย่างทารุณโหดร้าย เมื่อสบโอกาส ‘อดุลย์’ ข่มขืน ‘รุสนี’ ญาติที่มาพึ่งพิงครอบครัวของตนชั่วแล้วชั่วเล่า ในขณะที่ความรู้สึกของ ‘รุสนี’ ทั้งอดกลั้นอดทนและขมขื่น ในขณะที่ ‘ชูโฮมิง’ แสดงความรักต่อ ‘รุสนี’ อย่างสุภาพและอ่อนโยน เมื่อ ‘ชูโฮมิง’ ล่วงรู้ความสัมพันธ์ของคนที่ทั้งสองจากอาการหวงแหน ‘รุสนี’ ของ ‘อดุลย์’ และจากสายตาที่มองมาอย่างวิงวอนแกล้งร้องขอความช่วยเหลือ ทำให้ ‘ชูโฮมิง’ ทั้งปวดร้าว ทั้งเคียดแค้นและชิงชัง ‘อดุลย์’

‘อดุลย์’ หายไปจากบ้านและคบเพื่อนใหม่ที่มาจากชายแดนใต้ เขาติดยาเสพติดและเข้าสู่ขบวนการก่อการร้าย วันหนึ่ง ‘อดุลย์’ กลับมาบ้านในสภาพเมายาเพื่อพา ‘รุสนี’ ไปอยู่ด้วยกัน แต่ถูก ‘ไฟซอล’ ผู้เป็นพ่อขัดขวาง ‘อดุลย์’ พลังมือ

ฆ่าพ่อเพราะฤทธิ์ยาและแรงโทษะ เขาตอบ ‘รูสนี’ ที่เข้ามาห้ามไม่ให้เขาทำร้ายพ่อของตัวเองอย่างรุนแรงจน ‘รูสนี’ แท้งลูก เหตุการณ์เลวร้ายครั้งนี้ส่งผลให้ครอบครัวของ ‘ไฟซอล’ ล่มสลาย ‘กูนิง’ ตายตามสามีในวันเดียวกันนั่นเอง ‘อดุลย์’ หนีเตลิดไปยังเส้นทางเดิม ส่วนชีวิตของ ‘รูสนี’ อยู่ระหว่างความเป็นความตาย แต่ได้รับความช่วยเหลือจาก ‘ซูไฮมิง’ จนปลอดภัย

จากนั้นเสียงเล่าตัดภาพกลับมายังหมู่บ้านแคและ ‘ยะหียา’ เดินลงจาก ‘บูโด’ เมื่อพบว่าเรื่องเล่าเป็นเพียงเรื่องเล่า ตำนานอันยิ่งใหญ่ของ ‘บูโด’ ไม่หวนกลับมาอีกแล้ว ‘ยะหียา’ เดินออกจากพื้นที่ซึ่งครั้งหนึ่งเคยเป็นหมู่บ้านแคและเขาเดินออกตามหา ‘รูสนี’ จากหมู่บ้านสู่หมู่บ้าน จนถูกทหารจับ ‘ยะหียา’ ตกอยู่ในสภาพกึ่งจริงกึ่งฝัน จึงถูกนำตัวส่งโรงพยาบาลประสาทสงขลาเพื่อรักษาและฟื้นฟูสภาพจิตใจ

โครงเรื่องสี่ ‘รูสนี’ พยายามแสวงหาหนทางที่จะมีชีวิตอยู่อย่างสงบปลอดภัยและหลุดพ้นจากความทรงจำอันเลวร้าย ‘รูสนี’ ตัดสินใจถอยห่างจากคนและชุมชนมุสลิมของตนเอง เด็กสาวปฏิเสธความช่วยเหลือจาก ‘ซูไฮมิง’ เพราะไม่อยากให้เขาเดือดร้อน ‘รูสนี’ หนีไปขอความช่วยเหลือจากเจ้าของแผงขายเสื้อผ้ามือสอง พ่อค้าหนุ่มใหญ่คนพุทธรับ ‘รูสนี’ ไว้เพราะรู้จักคุ้นเคยกับ ‘ไฟซอล’ แต่เหตุผลที่สำคัญคือ ‘รูสนี’ ไร้ที่พึ่งพิง เขาพา ‘รูสนี’ มาอยู่ด้วย ท่ามกลางความรู้สึกแปลกแยกชิงชังของคนพุทธในหมู่บ้านทุ่งงายและชาวความรุนแรงที่นับวันยิ่งขยายตัว แต่หลังจาก ‘รูสนี’ บอกเล่าเรื่องราวชีวิตของตนต่อหน้าหลวงพ่อบุญวัดทำให้ชาวบ้านต่างยอมรับ ‘รูสนี’ ในฐานะสมาชิกคนหนึ่งของบ้านทุ่งงาย สุดท้ายชีวิตของ ‘รูสนี’ จะเป็นไปในทางร้ายหรือทางดี ไม่มีใครคาดเดาได้ เช่นเดียวกับปัญหาความขัดแย้งในจังหวัดชายแดนภาคใต้ที่ยังหาทางออกไม่เจอ

แก่นเรื่อง ‘รูสนี’ บอกความนัยของความขัดแย้งหลายประการ คือ ประการแรก ประวัติศาสตร์ของเรื่องเล่าอาจนำไปสู่การให้ความหมายและการตีความที่ผิดพลาดได้ ดังกรณีของยะหียาที่ขึ้นไปบน ‘บูโด’ เพื่อหามุมอันสุขสงบบนยอดเขา แต่ถูกกล่าวหาทั้งจากเจ้าหน้าที่ของรัฐและชาวบ้านว่า ยะหียาขึ้นไปสมคบคิดกับพวกแบ่งแยกดินแดน ประการที่สอง การโหมกระพือข่าวความรุนแรงและการประณามผู้ก่อเหตุแบบเหมารวม กลายเป็นความขัดแย้งระหว่าง

กลุ่มชาติพันธุ์จนลูกหลานบานปลายและยากจะไว้วางใจกันได้เหมือนเดิม และประการที่สาม การใช้อำนาจที่เหนือกว่าเพื่อเอาชนะกันโดยไม่คำนึงถึงคุณธรรม และความยุติธรรม นอกจากทำลายคุณค่าความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นแล้ว หากยังทำลายความสงบสุขของคนในสังคม

นวนิยายเรื่อง ‘รูสนี’ ตีแผ่ความไม่รู้และความกลัวในจิตใจของมนุษย์ จนนำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้ง การทำลายคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น และภาพลักษณ์ของชายแดนใต้ที่ถูกทำลายผ่านสายตาของสื่อรัฐและสื่อกระแสหลัก ดังผลการวิเคราะห์ต่อไปนี้

ประการที่หนึ่ง **ความไม่รู้และความกลัวในจิตใจของมนุษย์นำไปสู่ความสัมพันธ์ที่ขัดแย้งและการทำลายคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ของผู้อื่น** ดังกรณีหมู่บ้านแคและที่มีเรื่องราวร้ายแรงเกิดขึ้นกับคนในหมู่บ้าน แต่ไม่มีใครรู้ว่าเหตุร้ายเหล่านั้นเกิดจากสาเหตุอะไรและใครเป็นคนทำ อาทิ มีคนแปลกหน้าเข้ามาในหมู่บ้าน ผู้นำที่ชาวบ้านเคารพนับถือออกไปพบคนแปลกหน้าในยามค่ำคืน คนในหมู่บ้านถูกฆ่าตายโดยไม่รู้สาเหตุ ทหารเข้ามาตั้งค่ายในหมู่บ้านและเจ้าของพื้นที่ถูกฆ่าตาย เกิดเหตุลอบวางระเบิดทหารใกล้หมู่บ้าน เด็กหนุ่มในหมู่บ้านตกเป็นผู้ต้องสงสัย ชาวบ้านถูกกล่าวหาว่าค้ายาเสพติดถูกนำตัวไปสอบสวนและไม่ได้กลับมาบ้านอีกเลย กลุ่มชายฉกรรจ์ลี้ลับเข้ามาข่มขู่ คุกคามและทำร้ายร่างกายชาวบ้าน คนแปลกหน้าเข้ามาข่มขู่ให้ชาวบ้านร่วมมือฆ่าเจ้าหน้าที่ของรัฐ

ความคลุมเครือของเหตุการณ์เหล่านั้น สร้างความสับสนให้แก่ชาวบ้าน เพราะต่างคนต่างไม่รู้ว่าจะเกิดอะไรขึ้นในหมู่บ้านของตน จึงได้แต่คาดเดาไปต่างๆ นานา คนในหมู่บ้านต่างหวาดระแวงกัน ไม่เชื่อถือในคำพูดของกันและกัน และกล่าวหากันจากเรื่องราวที่ปะติดปะต่อเอาเอง ทำให้ความสัมพันธ์ของคนในหมู่บ้านเปลี่ยนแปลงไปสู่ความขัดแย้งทั้งแบบเปิดเผยและไม่ปรากฏเด่นชัด เช่น วางท่าที่เยียบเฉยไม่พูดคุยกันเหมือนก่อน ไม่กล้าคบหากับคนที่ถูกเจ้าหน้าที่รัฐจับตัวไปสอบสวน เพราะกลัวว่าเหตุร้ายจะตกมาถึงตน ได้เถียงและการทำร้ายกันทางวาจา กักกันหนองเหนียวผู้ถูกสงสัยให้อยู่ในสายตา เพราะความไม่ไว้วางใจ เป็นต้น ดังเสียงเล่าของผู้เล่าเรื่องตอนหนึ่งว่า

หมู่บ้านแคและที่แสนสงบ บัดนี้กลายเป็นหมู่บ้านแห่งความตาย ผู้ชายที่มีต่างหนีออกจากหมู่บ้าน ที่เหลือนั้นก็ล้วนแล้วแต่ต้องเก็บตัวเงียบเชียบ สถานที่นั้นของทหารคือสิ่งแปลกปลอม กองกำลังติดอาวุธคือสิ่งผิดปกติ ชาวความเคลื่อนไหวของขบวนการแบ่งแยกดินแดนสะพัดหนาหูชาวบ้าน คนคุ้นหน้ากลับต้องมาระแวงต่อกัน ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นขบวนการ เช่นที่ไม่มีใครรู้ว่าใครเป็นสายให้รัฐ ทุกคนตระหนักดีในความปลอดภัยที่แทบจะหาไม่ได้เลย (มนตรี ศรีรงค์, 2555, หน้า 57)

สถานการณ์ที่เกิดขึ้นไม่เพียงชาวบ้านต่างทำร้ายกันเอง หากยังถูกทำร้ายจากฝ่ายเจ้าหน้าที่ของรัฐ และฝ่ายขบวนการต่อต้านรัฐ ความตึงเครียดทวีขึ้นเมื่อเด็กสาวคนหนึ่งหมู่บ้านถูกฆ่าข่มขืน พ่อของเด็กสาวและชาวบ้านตั้งข้อสงสัยอย่างไม่เกรงกลัวว่าทหารเป็นผู้กระทำ เหตุการณ์นี้นอกจากเป็นชนวนความขัดแย้งอย่างรุนแรงระหว่างชาวบ้านแคและกับเจ้าหน้าที่ของรัฐแล้ว ยังเป็นสาเหตุให้ชาวบ้านหันหลังให้กับภาครัฐ ท่าทีของชาวบ้านและชาวคนหนุ่มหายไปจากหมู่บ้านได้สร้างความหวาดกลัวให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐอย่างถึงที่สุด การตรวจค้นเพื่อหาตัวผู้กระทำผิดเกิดขึ้นอย่างบ้าคลั่งเสมือนหนึ่งว่าชาวบ้านเป็นศัตรู ความคลุ้มคลั่งจบลงด้วยการเผาทำลายหมู่บ้านจนสิ้นซาก เพราะทหารจับคนผิดไม่ได้

ความไม่รู้และความกลัวที่เกิดขึ้นในจิตใจของเจ้าหน้าที่รัฐ นำไปสู่การปฏิบัติต่อชาวบ้านผู้ด้อยอำนาจอย่างไร้มนุษยธรรม กรณีนี้นอกจากมองไม่เห็นความเป็นมนุษย์ของผู้อื่นซึ่งมีสิทธิและศักดิ์ศรีที่จะมีชีวิตอยู่ในแผ่นดินที่บรรพบุรุษของเขาตั้งรกรากมานาน หากยังเผยให้เห็นมุมมองปลัดขันธ์และด่านมืดในหัวใจคน

ประการที่สอง **ภาพลักษณ์ของชายแดนใต้ที่ถูกทำลายผ่านสายตาของสื่อรัฐและสื่อกระแสหลัก** นวนิยายเรื่อง ‘รูสนี’ ให้ภาพเสนอที่สำคัญประการหนึ่งคือ เสียงเล่าถึงความรุนแรงผ่านข่าวและการนำข่าวมาสอดแทรกในการดำเนินเรื่อง ซึ่งนอกจากเป็นการตอกย้ำความรุนแรงในจังหวัดชายแดนภาคใต้ หากยังทำให้ ‘ความรุนแรง’ กลายเป็นเรื่องที่สามารถพบเห็นและได้ยินแทบทุกวัน จากหน้าหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ วิทยุ หรือสื่ออื่น ภาพลักษณ์ของจังหวัดชายแดนภาคใต้ในฐานะศูนย์กลางการศึกษาอิสลามที่สำคัญแห่งหนึ่งในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ หรือแผ่นดินที่มีอุละมาอ์ผู้ทรงภูมิ หรือผู้รู้ในศาสตร์ของอิสลาม อันสืบทอดมายาวนานหลายศตวรรษ ถูกทำให้เลือนหายไปเพียงชั่ว

ทศวรรษ ข้อมูลข่าวสารทั้งข้อความและภาพที่ถูกออกแบบและเผยแพร่โดยสื่อให้ผู้คนในสังคมได้รับรู้อย่างต่อเนื่อง มีแต่ความรุนแรงทั้งในสายตาและความรู้สึก

นวนิยายเรื่อง ‘รูสนี’ เป็นอีกกรณีศึกษาที่หลายเหตุการณ์ไม่ปรากฏในสื่อกระแสหลัก สิ่งที่เกิดขึ้นกับภาพตัวแทนอย่าง ‘รูสนี’ ‘ยะห์ยา’ และ ‘ตูโฮมิง’ ไม่ใช่ชะตากรรมหรือฟ้าลิขิต หากเป็นผลจากความรุนแรงเชิงโครงสร้างและความรุนแรงทางตรงที่เกิดจากการกระทำระหว่างมนุษย์ด้วยกันเอง ไม่ว่าจะเป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐ ญาติพี่น้อง คนรู้จัก หรือคนอื่น

เรื่องสั้นและนวนิยายข้างต้น นอกจากเปิดประเด็นให้สังคมได้พินิจนัยของความขัดแย้งที่ดำรงอยู่ในพื้นที่ชายแดนใต้แล้ว หากยังช่วยให้เราได้เข้าใจคนมลายูมุสลิมผ่านความสัมพันธ์ในมิติต่างๆ อย่างลึกซึ้ง เรื่องตีเตาะ อาเคะตีเตาะ เป็นภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ในสังคมที่มีความแตกต่างทางวัฒนธรรม ตัวละครหญิง “มะซีเตาะ” ปฏิบัติต่อเพื่อนมนุษย์บนพื้นฐานของขันติธรรม นางให้ความสำคัญ ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อต่อครอบครัวเพื่อนบ้าน โดยปราศจากเงื่อนไขทางศาสนาและชาติพันธุ์ การมีขันติธรรมของนางเกิดจากความศรัทธาที่มั่นคงในศาสนา นางยึดหลักขันติธรรมในการดำเนินชีวิตและถือเป็นหลักในการอยู่ร่วมกับคนอื่น เรื่องราคาของแผ่นดิน เป็นภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ ตัวละคร “ปะเงาะปือราเฮง” เชื่อมโยงธรรมชาติกับบ้านเกิดและบรรพบุรุษของเขา จนเกิดความสำนึกในคุณค่าของผืนดินอันเป็นมรดกจากบรรพชน “ปะเงาะปือราเฮง” จึงมีความสุขอย่างพอเพียงบนแผ่นดินเกิดและไม่ยอมให้มูลค่าของเงินอยู่เหนือคุณค่าของชีวิตและธรรมชาติ และเรื่องรูสนี เป็นภาพแทนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสังคม ภาพวัยรุ่นหนุ่มสาวมุสลิมที่ตกเป็นเหยื่อของความรุนแรง ภาพชุมชนถูกทำลายล้างเพราะอคติ การสังฆมความกลัว ความหวาดระแวงและความเกลียดชังจนนำไปสู่การทำลายคุณค่าและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ทั้งของตนเองและคนอื่น

ถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นของนักศึกษา

ผู้วิจัยเห็นว่า ในขณะที่ผู้คนกำลังเผชิญกับเหตุการณ์ความไม่สงบในจังหวัดชายแดนภาคใต้ นักศึกษาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งอยู่ในพื้นที่ดังกล่าว ควรได้

เรียนรู้และมีประสบการณ์ร่วมในทางใดทางหนึ่ง ด้วยเหตุนี้ การวิเคราะห์เรื่องสั้น และการถอดบทเรียนจากประสบการณ์การวิเคราะห์เรื่องสั้นที่มีเนื้อหาและฉากของเรื่องอยู่ในบริบทจังหวัดชายแดนภาคใต้จะช่วยเปิดใจให้นักศึกษาได้เรียนรู้ผู้อื่นที่แตกต่างจากตนด้วยหัวใจที่เปิดกว้างมากขึ้น นอกจากนี้ การใช้มนต์สนั่นจิตธรรม สันติภาพ และคุณค่าความเป็นมนุษย์ในวรรณกรรม เป็นการบูรณาการความรู้ที่สอดคล้องกับความต้องการและเสียงเรียกร้องของสังคมที่กำลังหาหนทางเสริมสร้างสันติสุข โดยเฉพาะการจัดการศึกษาที่ส่งเสริมการเรียนรู้การอยู่ร่วมกันกับคนอื่นด้วยความรักความเข้าใจ ซึ่งเป็นความรับผิดชอบต่อสังคมของสถาบันการศึกษาในระดับอุดมศึกษาที่ตั้งอยู่ในพื้นที่ชายแดนใต้

การเชื่อมโยงประเด็นทางสังคม วัฒนธรรมและการเสริมสร้างสันติสุขในจังหวัดชายแดนภาคใต้กับการเรียนการสอนรายวิชาการวรรณกรรมวิเคราะห์ เป็นการสอนให้นักศึกษามองตัวบทวรรณกรรมเสมือนหนึ่งเป็นพื้นที่หรือสถานที่ (space/place) การศึกษาตัวละครเปรียบเหมือนการวิเคราะห์กรณีศึกษาชีวิตของคนในพื้นที่อีกแบบหนึ่ง ภาพแทนความจริงที่ถ่ายทอดผ่านตัวบทวรรณกรรมเหล่านั้น ช่วยให้นักศึกษาได้รับความรู้ ประสบการณ์และมุมมองเกี่ยวกับความจริงของชีวิตในสังคมที่มีความแตกต่างหลากหลายทางวัฒนธรรม

การจัดกิจกรรมการเรียนการสอน มี 3 ขั้นตอนหลักๆ คือ ขั้นแรก พัฒนาความรู้/ ความเข้าใจมนต์สนั่นจิตธรรม สันติภาพ คุณค่าความเป็นมนุษย์ และการเรียนรู้การอยู่ร่วมกัน การนำไปประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์วรรณกรรม พร้อมทั้งนำเสนอตัวอย่างการวิเคราะห์ ขั้นที่สอง จัดกิจกรรมปฏิบัติการให้นักศึกษา (เป็นรายบุคคล) ฝึกวิเคราะห์เรื่องสั้นโดยอาศัยมนต์สนั่นจิตธรรมดังกล่าวเป็นแนวทางในการศึกษา ขั้นที่สาม การถอดบทเรียนใช้วิธีการเสวนา (dialogue) ซึ่งเป็นการเรียนรู้แลกเปลี่ยนและเป็นไปเพื่อยอมรับความเป็นมนุษย์ของกันและกัน เป็นการเรียนรู้ตนเองโดยผ่านการเรียนรู้เกี่ยวกับผู้อื่น (ปาริชาติ สุวรรณบุบผา, 2553: 10-14) การเสวนาแบ่งนักศึกษาออกเป็น 9 กลุ่ม ๆ ละ 5 คน รวม 45 คน วิธีการเสวนาเริ่มจากให้นักศึกษายกตัวอย่างและอธิบายพฤติกรรมของตัวละครตามมโนทัศน์ข้างต้น จากนั้นร่วมกันถอดบทเรียนสะท้อนคุณลักษณะที่พึงปรารถนาของบุคคลโดยใช้มนต์สนั่นจิตธรรม สันติภาพ คุณค่าความเป็นมนุษย์ และการเรียนรู้การ

อยู่ร่วมกันเป็นฐาน และกิจกรรมสุดท้ายให้นักศึกษาร่วมกันสกัดถ้อยคำที่แสดงคุณค่าตามมโนทัศน์ดังกล่าว พร้อมทั้งแลกเปลี่ยนเรียนรู้ความหมายของถ้อยคำเหล่านั้น ดังตัวอย่างจากตาราง

แนวคิด	คำสำคัญ
1. ชันติธรรม	แก้ปัญหา ไม่โกรธแค้น ไม่จองเวร ไม่ได้ตอบ ให้โอกาสให้อภัย ไม่ใช้ความรุนแรง ควบคุมอารมณ์ ควบคุมกิเลส สงบสุข ความรัก ความเมตตา ฯลฯ
2. สันติภาพ	ความรัก ความเมตตา ความสามัคคี ความกรุณา ความปรารถนาดี ความกลมเกลียว ความปรองดอง ความสงบสุข ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกื้อกูล พึ่งพาอาศัยกัน การแบ่งปัน ความยุติธรรม ประชาธิปไตย รักเพื่อนมนุษย์ ความเสียสละ ให้อภัย การสร้างสรรค์ ความดีงาม รู้หน้าที่ ยอมรับ ปกป้อง ร่วมมือร่วมใจ ถ้อยทีถ้อยอาศัย เอาใจเขามาใส่ใจเรา เปิดใจกว้าง อ่อนน้อมถ่อมตน สันติสุข เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวม มีน้ำใจ ทำงานเป็นทีม สดชื่น ร่าเริง แจ่มใส เรียนรู้ ปรับตัว แก้ปัญหา แก้ไข ไม่เอาวัดเอาเปรียบ ไม่แย่งชิง ไม่เบียดเบียน ไม่เห็นแก่ตัว ไม่ลักขโมย ไม่อิจฉาริษยา ฯลฯ
3. คุณค่า ความเป็นมนุษย์	ศักดิ์ศรี สิทธิ เสรีภาพ เสมอเหมือน เท่าเทียม ความเจริญ ความเข้าใจ ความรัก ความสุข ความเสียสละ คุณค่า คุณธรรม เคารพ สนับสนุน โอกาส ดูแล ช่วยเหลือ เห็นอกเห็นใจ ยุติธรรม ให้เกียรติ ยอมรับสมานฉันท์ มานะ เรียนรู้ แก้ไข รับฟัง ไม่ก้าวท้าว ไม่เบียดเบียน ไม่อคติ ไม่ลบหลู่ ไม่แบ่งแยก มองโลกในแง่ดี สามัคคี สันติสุข กฎเกณฑ์ กติกา ฯลฯ
4. การอยู่ร่วมกัน	พัฒนาสังคม ความก้าวหน้า อดทน อดกลั้น ปรับตัว ปรับความคิด เอาใจเขามาใส่ใจเรา เปิดใจกว้าง ช่วยเหลือเกื้อกูล เห็นอกเห็นใจ รู้หน้าที่ของตน สืบทอดวัฒนธรรมที่ดีงาม เห็นคุณค่าผู้อื่น เรียนรู้ความแตกต่าง เรียนรู้วิถีชีวิต เรียนรู้สังคมวัฒนธรรม เรียนรู้ซึ่งกันและกัน ยอมรับความคิดเห็นผู้อื่น รู้หน้าที่ของความเป็นมนุษย์ เข้าใจละยอมรับความเป็นจริงว่าทุกชีวิตต้องอาศัยอยู่ร่วมกัน เคารพความแตกต่าง ยอมรับข้อบกพร่องของตนเอง ยอมรับคำวิพากษ์วิจารณ์ตนเองโดยผู้อื่น มีน้ำใจ รักชีวิต รักครอบครัว รักชุมชน ไม่ทำร้ายกัน ฯลฯ

การถอดบทเรียนเป็นขั้นการสังเคราะห์ความรู้ ความคิด และประสบการณ์ที่นักศึกษาได้จากการวิเคราะห์และตีความตัวบทวรรณกรรมกับปรากฏการณ์ทางสังคมในบริบทชายแดนใต้ อาทิ เรียนรู้ถึงปมความขัดแย้ง

การขบคิดหาสาเหตุและหนทางแก้ปัญหา ทักษะการทำงานร่วมกับผู้อื่น การติดต่อสื่อสารสัมพันธ์กันในกลุ่ม ในชั้นเรียน ในสถาบันการศึกษา และในบริบทสังคมที่นักศึกษาเข้าไปอาศัยอยู่ร่วม หรือมีปฏิสัมพันธ์เกี่ยวข้อง สะท้อนทรงตะกั่วที่มีต่อผู้อื่นและสังคมในทางสร้างสรรค์ สื่อถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ กล่าวได้ว่าการถอดบทเรียนเป็นการต่อยอดการศึกษาวรรณกรรมไปอีกขั้นหนึ่ง อันแสดงถึงความก้าวหน้าในการเรียนรู้สังคมจากวรรณกรรม และการนำความรู้ที่สกัดได้จากวรรณกรรมไปปรับใช้ในชีวิตประจำวัน ทำให้การเรียนรู้วรรณกรรมมีความหมายต่อนักศึกษามากขึ้น

บทสรุป

การวิเคราะห์วรรณกรรมช่วยเปิดมุมมองการเรียนรู้ที่นำไปสู่ความเข้าใจคนมลายูมุสลิมและสังคมจังหวัดชายแดนภาคใต้มากขึ้น เช่น ภาพแทนจากตัวละครเรื่องตีเตาะ อาเตะ ตีเตาะ เรื่องราวของแผ่นดินสะท้อนว่า คนมลายูมุสลิมยึดมั่นในศาสนา ปฏิบัติตนและขัดเกลาจิตใจบนหลักความศรัทธา ดำรงชีวิตอย่างสงบ มีความอดทนอดกลั้น มีความเมตตากรุณา ไม่แบ่งแยกกีดกัน เป็นผู้ให้โดยไม่เลือกปฏิบัติต่อคนที่แตกต่างจากตน ซึ่งขนบธรรมเนียมดังกล่าวเป็นพื้นฐานที่ส่งเสริมให้คนเกิดศีลธรรม (Masroori, Cyrus. 2010) ด้วยเหตุนี้ ในสังคมที่มีความหลากหลาย เราควรเปิดพื้นที่ให้กับความต่าง (The different) เพื่อให้คนได้เรียนรู้และเข้าใจซึ่งกันและกัน ได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นและทัศนะต่างๆ โดยยังเคารพในความแตกต่างทางวัฒนธรรมของคนอื่นที่อยู่ร่วมกัน แม้คนเหล่านั้นจะมีฐานคิดและกฎเกณฑ์กันคนละชุด (สรุปจาก ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. 2554 : 192, 213) ทั้งนี้เพื่อส่งเสริมการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขของคนในสังคม

อย่างไรก็ตาม ความขัดแย้งส่วนใหญ่เป็นความขัดแย้งระหว่างคุณค่า ดังเช่น นวนิยายเรื่องรูสนี ความขัดแย้งเกิดจากอคติที่คนกลุ่มหนึ่งมีต่อคนอีกกลุ่มหนึ่งหรือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น การมีอคติทำให้มองคนอื่นด้อยกว่าตน ทำให้มองข้ามความยุติธรรมและความเท่าเทียม ในขณะเดียวกันก็ยกคุณค่าของตนอยู่เหนือคุณค่าของคนอื่น นวนิยายเรื่องรูสนีเป็นตัวอย่างที่เห็นได้ชัดถึงการกระทำ ความรุนแรงต่อกัน เพราะขาดความเคารพคุณค่าในชีวิตของผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ การอยู่ร่วมกันของคนในสังคมจึงควรทำความเข้าใจต่อพหุนิยมเชิงคุณค่า (Value

pluralism) เพราะคุณค่าพื้นฐานต่างๆ ที่มนุษย์ยึดถืออยู่นั้นมีความแตกต่างหลากหลาย คุณค่าเหล่านั้นมักขัดแย้งและไม่ลงรอยกัน อีกทั้งไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบระหว่างกันได้ และไม่มีคุณค่าใดที่สามารถนำมาใช้เป็นมาตรฐานกลางในการตัดสินเมื่อคุณค่าสองอย่างขัดแย้งกันได้ เพราะทุกคุณค่าล้วนมีสถานะเท่ากันหมด จึงไม่สามารถเลือกได้ว่า ควรเลือกคุณค่าใดเป็นหลัก ความขัดแย้งระหว่างคุณค่าจึงเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นได้ในสังคมที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรม (สรุปจาก ไชยันต์ ไชยพร. 2551: 149,152,164) ดังนั้น การแก้ปัญหาความขัดแย้งควรให้ความสำคัญแก่ความหมายในเชิงคุณค่า เช่น การเคารพซึ่งกันและกัน การเคารพในชีวิตของผู้อื่น การสร้างสรรค์สังคมที่มนุษย์ทุกคนมีเสรีภาพและศักดิ์ศรี เป็นต้น

นอกจากนั้น การนำการจัดการความรู้ไปปรับใช้ในการจัดการเรียนการสอนวรรณกรรมในขั้นตอนการถอดประสบการณ์ พบว่าเกิดประโยชน์แก่นักศึกษาเป็นอย่างมาก เนื่องจากเป็นกระบวนการเรียนรู้แบบบูรณาการที่เชื่อมต่อกับความรู้และการพัฒนาทักษะการวิเคราะห์ไปสู่การสังเคราะห์ เป็นการต่อยอดความรู้จากการปฏิบัติไปสู่การปรับใช้ในชีวิตประจำวัน การมองสังคมผ่านมุมมองชั้นดีธรรม มุมมองสันติสุข มุมมองคุณค่าความเป็นมนุษย์ และมุมมองการอยู่ร่วมกัน ช่วยเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์ทางสังคมกับปรากฏการณ์ในวรรณกรรม และนำไปสู่การตีความตัวละครในมิติต่างๆ ภายใต้อารมณ์ดังกล่าวร่วมกัน การถอดบทเรียนจึงเป็นวิธีการที่สามารถนำมาปรับใช้ในการสอนวรรณกรรมร่วมกับแนวทางอื่นๆ และอาจนำแนวทางดังกล่าวไปใช้ในการศึกษาวรรณกรรมในประเด็นทางสังคมในแง่มุมต่างๆ ต่อไป

เอกสารอ้างอิง

- กุสุมา รักษมณี. (2548). “ความสำคัญและทิศทางของการวิจัยวรรณกรรม” ใน ภาษา-จาริก 10. (หน้า 151-162) กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ชัยวัฒน์ สถาอานันท์. (2551). ความรุนแรงกับการจัดการ “ความจริง” ปัตตานีในรอบกึ่งศตวรรษ. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ไชยรัตน์ เจริญสินโอฬาร. (2551). ภาษากับการเมือง/ ความเป็นการเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

- ไชยันต์ ไชยพร. (2551). **ข้อวิพากษ์ทฤษฎีการเมืองกระแสหลักของ คลิฟฟอร์ด เกียทซ์**. กรุงเทพฯ : openbooks.
- ดวงมน จิตรจรรย์. (2542) “สืบเนื่องจากคำถาม “ทำไมวรรณกรรมสะท้อนสังคม จึงแก้ปัญหาสังคมไม่ได้” เนชั่นสุดสัปดาห์. 8 (366) ; 10-16 มิถุนายน 2542 : 44-45.
- ปาริชาติ สุวรรณบุปผา. (2553). **คู่มือการจัดกระบวนการสานเสวนา**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ภาพพิมพ์.
- พิจิตรา ศุภสวัสดิ์กุล. (2550). จากทฤษฎีผู้การทบทวนบทบาทของผู้ต้องหาที่ชื่อว่า “สื่อมวลชน” ว่าด้วยกรณีความรุนแรงในชายแดนภาคใต้” **รัฐศาสตร์สาร**. 28(3) ; กันยายน-ธันวาคม : 125-146.
- มนตรี ศรีรงค์. (2555). **รุสนิ**. กรุงเทพฯ : สามัญชน.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2554). “บทวิเคราะห์การสัมมนา “25 ปี การวิจารณ์ ‘คำพิพากษา’” ใน 25 ปี การวิจารณ์ “คำพิพากษา”. กรุงเทพฯ : บริษัท กิจไพศาลและชัยพลายส์ จำกัด.
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2526). **วรรณกรรมปัจจุบัน**. พิมพ์ครั้งที่ 4 กรุงเทพฯ: ประชาชนจำกัด
- รื่นฤทัย สัจจพันธุ์. (2554). **๒๕ ปี การวิจารณ์ “คำพิพากษา**. กรุงเทพฯ : กิจไพศาลการพิมพ์และชัยพลายส์.
- วรภา วรภา. (2548). “ตีเตาะ อาเตาะ ตีเตาะ” ใน **อุบัติการณ์**. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ รุ่งนครการพิมพ์.
- สุมาลี นิมนานภาพ. (2528). **การเขียน Writing ประเภทของงานเขียน**. กรุงเทพฯ : ธรรมสาร.
- อนุสรณ์ มาราสา. (2548). “ราคาของแผ่นดิน” ใน **วรรณกรรมการเมือง รางวัลพานแว่นฟ้า ครั้งที่ 3 โดยรัฐสภาและสมาคมนักเขียนแห่งประเทศไทย**. (หน้า 161-170) กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.
- Masroori, Cyrus. (2010). **An Islamic Language of Toleration : Rumi's Criticism of Religious persecution**. Polit Res Q 63 no2 Je 2010 p.243-56 Publisher: University of Utah. Retrieved on 11 August 2011, Retrieved on Wilson Web.